

İSLAM HUKUKUNA ÖZGÜ BİR KURUM SÜT AKRABALIĞI

Doç. Dr. Ahmet YAMAN*

Abstract

Foster Kinship: An Institution Peculiar to Islamic Law

The Quran touches upon the modality of sucking of the new-born baby which is the basic natural form of nourishment as well as some later evolutions born of this form of nourishment. The verses of the Quran related to sucking are to be classified into two categories:

- a. The rights of the new-born baby to be sucked; namely the rights and responsibilities of parents in this regard.
- b. The foster-kinship which is regarded a special impediment to marriage according as sucking.

This article mainly deals with these two categories examining the basic sources of Islamic Law.

Giriş

Bireysel ve toplumsal hayatın değişik yönlerine ilişkin ahlakî ve hukukî önermelere sahip olan Kur'ân, bu bağlamda, insanoğlunun içinde doğduğu, büyüdüğü ve hayata katıldığı en küçük sosyal ünite olan aile ile de ilgili doğrudan veya dolaylı hükümlere yer vermiştir. Hatta öyle ki, *Aile Hukuku* hükümlerinin tek tek vahye dayanma oranı, diğer hukuk alanlarındaki orana göre daha yüksektir. İlâhî takdirin böyle tecelli etmesi, belki de ailenin insan hayatı için taşıdığı vazgeçilmez önemden kaynaklanmaktadır.

İşte bu özel önemin bir yansıması olarak Kur'ân, yeni doğan insan yavrusu için hayatî önem taşıyan ilk doğal beslenme biçimi olan süt emme ve em-

* Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

zirme ile beraber, bu beslenmeye bağlı olarak daha sonra meydana gelebilecek bazı gelişmelere –nüzûl sırasıyla- şu ayetlerde temas etmiştir:

“Biz, insana, anne-babasına karşı iyi davranmasını emrettik. Annesi onu nice sıkıntılara katlanarak karnında taşımıştır. Sütten kesilmesi de iki yıl içinde olur...” (Lokmân 31/14)

“Biz, insana, anne-babasına iyi davranmasını emrettik. Annesi onu zahmetle taşıdı ve yine zahmetle doğurdu. Annesinin onu taşıması ile sütten kesilmesi otuz ayı bulur...” (el-Ahkâf 46/15)

“Musa’nın annesine ‘onu emzir’ diye ilham ettik...” (el-Kasas 28/7)

“Emzirmeyi tamamlamak isteyen kimse için, anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların beslenmesi ve giyimlerini uygun bir biçimde temin etmek, çocuğun babasına düşer. Hiç kimse, taşıyabileceğinden daha fazlasıyla yükümlü tutulamaz. Ne anneye çocuğundan dolayı eziyet çektirilsin, ne de çocuğundan dolayı babasına. Aynı görev mirasçıya da düşer. Eğer anne-baba, birbiriyle görüşüp anlaşarak çocuğu sütten kesmek isterlerse onlara bir günah yoktur. Eğer çocuğunuzu süt annelere emanet etmeye karar verirsiniz, teslim edeceğiniz çocuğun emniyetini uygun bir şekilde sağlamanız şartıyla size bir günah yüklenmez...” (el-Bakara 2/233)

“Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz...süt anneleriniz ile süt kız kardeşleriniz size haram kılınmıştır...” (en-Nisâ 4/23)

“...(Boşanma kesinleştikten sonra) sizin için çocuğu emzirirlerse onlara karşılığını verin, aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer anlaşamazsanız çocuğu başka bir kadın emzirsin.” (et-Talâk 65/6)

Konuyla ilgili hükümler, ayetlerde *radâ'* (رَضَاع) kökünden gelen kelimelerle ifade edilmiştir. Ra harfinin hem kesrasıyla (*ridâ'*), hem de fethasıyla (*radâ'*) okunan bu kelime, çocuğun memeden süt emmesi anlamına gelirken, buradan türetilmiş *irdâ'* (اِرْضَاع) masdarı da, bir anne tarafından çocuğun emzirilmesi anlamında kullanılmaktadır¹.

Yukarıda verilen ayetler, süt emme ve emzirme ile ilgili olarak başlıca iki konuya değinmektedir:

a.Yeni doğanın emzirilme hakkı, bir diğer ifadeyle anne-babanın emzir-medeki hak ve sorumlulukları,

b.Emzirmeye bağlı olarak oluşan ve özel bir biçimde evlenme engeli sayılan süt akrabalığı ilişkisi.

İşbu makalede, ebeveynin emzirmedeki öncelikleri, canlı süt anne dışında bir ölüden veya bir hayvandan emmek, ilk iki yıldan sonraki emmeler, zina ilişkisinden kaynaklanan sütün etkisi, karışım halindeki sütler, lebenü'l-fahl vb.

¹ Ibn Fâris, *Mu'cemu makâyisi'l-luğa*, s. 406; Rağıb el-İsfehânî, *el-Müfradât fi garîbi'l-Kur'ân*, s.286; Zemahşerî, *Esâsü'l-belâğa*, s.340; Nesefî, *Tilbetü't-talebe*, s.105

gibi ayrıntılara girmeksizin, bu iki konu ana hatlarıyla ele alınmaya çalışılacaktır.

I. Anne Sütünün Önemi / Yenidoğanın Süt Emzirilme Hakkı ve Anne-Babanın Sorumluluğu

Yeni doğan çocuğun beslenmesinde insan sütünün, hatta özellikle kendi annesinin sütünün hem en doğal hem de en sağlıklı kaynak olduğu açıktır. Anne sütünün biyolojik niteliği ve koruyucu rolü üzerine yapılan araştırmalar, onun çocuk için en uygun besin olduğunu ortaya koymuştur. Küçük molekülü proteinler yönüyle zengin olduğu için sindirim kolaylığı sağlayan insan sütü, inek sütüne ve endüstriyel sütlere oranla farklı bir içerik taşıdığından hem bir taraftan gelişmeyi hızlandırmakta hem de diğer taraftan birçok bakteri ve virüslere karşı antikör görevini ifa etmektedir².

Anne sütünün en çarpıcı özelliklerinden birisi, her annenin çocuğunun durumuna ve yaşına uygun değişim göstermesidir. İlk 4-5 gün içinde salgılanan ve kolostrum adı verilen süt daha kıvamlı olup, yağ yönünden fakir; sodyum, potasyum, magnezyum ve kalsiyum gibi mineraller ile bebeği enfeksiyondan koruyan hücre ve antikörler yönünden zengindir. İlerleyen günlerde, çocuğun biyo-fizyolojik ihtiyaçlarına göre anne sütünde de değişiklikler olur³.

Anne ile çocuk arasında çocuğun ruh sağlığı için çok önemli olan yakın ilişkinin kurulabilmesini kolaylaştıran süt emzirme eylemi, bütün bu özelliklerinin yanında annenin kendi sağlığında da etkin bir rol üstlenmektedir. Süt verme, bir taraftan doğumdan sonra uterusun çabuk küçülmesi ve kanamaların durması ile meme sağlığı bakımından anneye fayda verirken, diğer taraftan bebeğiyle kurduğu derûnî iletişim sayesinde ona aynı zamanda bir ruh dinginliği de kazandırmaktadır⁴. Ayrıca yapılan araştırmalar, bebeklerini emziren kadınlarda meme ve yumurtalık kanserlerine daha az rastlandığını göstermiştir⁵.

İşte bu önemli işlevinden dolayı olsa gerek, Kur'ân-ı Kerim'de birden çok ayette emzirme konusuna değinilmiş, bazı farklı değerlendirmeler bulunmakla birlikte emzirmeyi veya emzirtmeyi öncelikle çocuğun anne-babasına, eğer onlar yoksa babanın varislerine bir görev olarak yüklemiştir⁶.

Çocuğu emzirmenin anne için sadece dînî-ahlakî bir ödev mi, yoksa daha ötede hukukî bir yükümlülük mü olduğu konusunda fıkıh bilginleri farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Süt emzirmeyle ilgili hükümleri düzenleyen ayetlerin ait olduğu bağlamı gözden kaçırınlar, emzirme yükümlülüğünün anne için

² Neyzi-Koç (ed.), *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları*, 1/234-237; Ziai (ed.), *Pediatrics*, s.21 vd.

³ Küçüködük, *Yenidoğan ve Hastalıkları*, s.123; Özsoylu, "Anne Sütünün Üstünlükleri", s.3-11

⁴ bkz. Behrman-Kliegman, *Nelson Essentials of Pediatrics*, 1/8,57 vd.; Anderson, "Human Milk Feeding", s. 275-288; *Hacettepe Pediatri Notları*, s. 103-105; Buttle ve diğerleri, "Human Milk Intake and Growth", s.187-195

⁵ Onat (ed.), *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları*, 1/99

⁶ el-Bakara 2/233; el-Kasas 28/7

sadece dînî ve ahlakî boyutta kalıp, bir yargı mecburiyeti yükleyecek tarzda hukukî olmadığını savunmuşlardır⁷. Oysa Kur'ân'ın annelere emzirmeyi mecbur etmez gözüken ifadeleri (el-Bakara 2/233; et-Talâk 65/6), evlilik birliğinin sona erdiği durumlarla ilgilidir⁸.

Esaslı bir gerekçe olmadıkça, az önce de geçtiği üzere çocuğun gereksiniminin bizzat kendi annesinin sütüne daha çok olduğu⁹, yaratılış özelliği dolayısıyla annelerin emzirmeye hazır olmaları gibi ek sebeplere dayanarak belirtilmelidir ki, evlilik birliği devam ederken anne, çocuğunu emzirmek zorundadır¹⁰. Çeşitli sağlık sorunları veya yenidoğanın kendi annesini emmemesi gibi ânzî hallerde baba, bir sütanne bularak çocuğun emzirilmesini, eğer bu mümkün olmazsa endüstriyel sütler veya mamalarla bebeğin beslenmesini temin edecektir. Nitekim yukarıda geçen el-Bakara Sûresi'nin 233. ayeti, üç konuda emredici bir lafız dizgesine sahiptir:

- a. Anne, kendi çocuğunu emzirmek zorundadır,
- b. Baba, ilk iki yıl boyunca emzirme giderlerini karşılamak zorundadır,
- c. Baba istemese bile emzirme, öncelikle annenin hakkıdır¹¹.

II. Süt Akrabalığı

1. Genel Olarak

Kur'ân, doğumla kazanılan kan ya da soy akrabalığı (*karâbetü'n-neseb*) ile evlenme ile kazanılan sıhrî ya da kayın akrabalığı (*karâbetü'l-musâhera*) yanında, bir başka hısımlık yolu daha belirlemiştir ki bu, süt emme ve emzirmeden doğan süt akrabalığıdır (*karâbetü'r-radâ*)¹².

Kendinden olmayan bir çocuğu emziren kadın ve onun belirli derecedeki akrabalarıyla o çocuk arasında kurulan bu akrabalık biçimi, çeşitli hukukî yansımalarıyla İslama özgü bir özelliktir.

2. Konunun Tarihsel Bağlamı

Çocuk için insan sütünün hayatî önemi insanlık tarihi boyunca takdir edilmekle birlikte, başta bir evlilik engeli olmak üzere hukukî sonuçları, diğer dinlerde ve hukuk sistemlerinde tanınmamıştır.¹³ Nitekim eski Türklerde sütün

⁷ Şâfiî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, s. 282; Cassâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/550; Hillî, *Şerâiu'l-İslam*, 3/289; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/199

⁸ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/275; krş. Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, 2/114

⁹ Özgür-Özgür, *Sosyal Pediatri*, s. 314 vd.; Doğruyol, *Çocuklarda Parenteral Beslenme*, s.49

¹⁰ Mâlik, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, 4/6; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 9/275; 10/165

¹¹ Cassâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1/549-550; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/165-167

¹² Bazı hukuk düzenlerinin benimsediği (mesela bkz. *Türk Medeni Kanunu*, md. 500) evlat edinmeyle doğan hısımlık, Kur'ân'ın konuyla ilgili nihai hükmü gereği (el-Ahzâb 33/4-5,37), İslam hukuku tarafından tanınmamıştır.

¹³ Seydişehrî M.Esad, *Nikah ve Talak Kitabı ile Müteallikâtı* (İstanbul 1326), prg.249-281'den Şafak Ali, "İslamda Evlenilmesi Yasaklananlar Yakın Akriba Evlilikleri ve Sakat Doğan Çocuklar", *Diyanet Dergisi*, c.22, sy.4 (1986), s. 19

biyolojik etkisi sebebiyle “süt hakkı” ve “süt sevinci” gibi kavramlar kullanılmış¹⁴ ise de bu, bir akrabalık sebebi sayılmamıştır.

Hz.Musa (a.s.) zamanında süt annelik kurumunun varlığı bilinmekle birlikte¹⁵ Tevrat'ta da evlenilmesi yasak olan kişiler sayılırken süt akrabalığına değinilmemiştir¹⁶. Böyle bir yakınlık türü hristiyan bilincinde de yer etmemiştir¹⁷.

Bu tarihî verilere istinaden, 1917 tarihli Osmanlı Aile Hukuku Kararnamesi de yahudi ve hristiyanlar için süt akrabalığının söz konusu olmadığını belirlemiştir¹⁸. İslam öncesi Arap/Câhiliyye toplumunda ise süt annelik kurumu özel bir önem taşıyor, Mekke soylularının çocukları süt annelerinin himayelerinde ilk bebeklik dönemlerini geçiriyorlardı. Hz.Peygamber'in de (s.a.) yaşadığı bu köklü uygulama, hukukî düzeyde olmasa da beraberinde bir dereceye kadar akrabalık ilişkisinin kurulmasını temin etmiştir.

Söz konusu toplumsal kabullerle birlikte, bu kabullerin de arka planında bulunan insan sütünün, büyüme ve gelişmedeki rolü; modern tıbbın da onayladığı gibi Hz.Peygamber'in ifadesiyle kemik gelişimi ve kas yapılanmasındaki fonksiyonu¹⁹ ve bütün bunların yanında emen ile emziren arasında oluşan duygusal ilişki sebebiyle Kur'ân “... Sizi emziren süt anneleriniz ve süt kız kardeşleriniz size haram kılındı”²⁰ buyurmuştur. Mevcut bilgilerimize göre, önceki ilahî düzenlemelerde bulunmamakla birlikte, süt akrabalığının Kur'ân'da bir evlilik engeli olarak sayılması, konunun sadece tarihsel olgu yönüyle izahında yeterli değildir. Kutsal Kitaplar üzerindeki tahrîfin, her zaman değiştirme ve ilaveler yapma yönünde değil bazen eksiltmelerde bulunma biçiminde de olabileceği ihtimali yanında, konuyla ilgili nihaî evrensel düzenlemenin son ilahî mesaja bırakıldığı yorumu da pekâlâ yapılabilir.

Günümüze kadar bütün fıkıh bilginleri ve İslam dünyasında yapılmış olan tüm aile kodları, süt akrabalığından doğan evlenme yasağını aynen muhafaza etmişlerdir. 1926 yılında kabul edilen Türk Medenî Kanunu da 92 ve 112. Maddelerinde, süt akrabaları arasındaki evliliğin mutlak butlanla batıl olacağı

¹⁴ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 18,19

¹⁵ el-Kasas 28/7,12

¹⁶ Tevrat, *Levililer*,18/6-8; *Tesniye*,22/30; 27/20-23. Bu hükümlerin açıklaması için şu Tevrat şerhine bkz: *Pentatequue Avec Rachı*, 3/127-129. Ayrıca bkz.Kennel, “Eski Musevî Ailesi”, s.475-501.

¹⁷ Kilise hukukuna göre, vaftiz evladı ile vaftiz anne-babaları arasındaki manevî yakınlık sebebiyle meydana gelen evlenme yasağını (bkz. Esmein A., *Le Mariage en Droit Canonique*, Paris 1891, 1/312-365'ten naklen Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, s. 105) süt akrabalığına benzetmek yanlış olur.

¹⁸ Hukuk-ı Aile Kararnamesi, md:26,32

¹⁹ Ebu Davud, “Nikah” 8; Tirmizî, “Radâ”5; İbn Mâce, “Nikah” 37; Muvatta, “Radâ” 11; Müsned,1/432

²⁰ en-Nisâ 4/23

hükmünü kanunlaştırmışken, henüz yürürlüğe girmeden yapılan bir değişiklikle bu yasak hükmü metinden çıkarılmıştır²¹.

3.Süt Akrabalığını Doğuran Sebepler

Emen ile emziren ve onun belirli derecedeki yakınları arasında bir süt akrabalığının meydana gelebilmesi için hem emen çocuk, hem de emilen süt miktarı ile ilgili bazı şartlar aranmaktadır.

Şâfiilere, hanbelilere ve hanefilerde genel kabul bulan yaklaşım ile diğer birçok müctehide göre, süt akrabalığının kurulabilmesi için süt emme olayının, çocuğun ilk iki yaşı içinde gerçekleşmesi gerekmektedir²².

Esasen “Emzirmeyi tamamlamak isteyen kimse için, anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler”²³ ayeti ile “... Çocuğun süttten kesilmesi iki yıl içinde olur”²⁴ ayetine dayanan bu çoğunluk²⁵, şu hadisleri de yorumlarını kuvvetlendirici deliller olarak ileri sürmüşlerdir: “...Süt kardeşlerinize dikkat edin, çünkü süt akrabalığı ancak açıklıktan dolayı emmekle meydana gelir”²⁶; “Süt akrabalığı ancak ilk iki yıl içinde gerçekleşir”²⁷.

Çoğunluğun bu görüşü yanında Ebu Hanîfe (v.150/767), “...Annesinin onu taşıması ve süttten kesilmesi otuz ayı bulur...”²⁸ ayetindeki sınırı esas alarak ilk otuz ay içinde gerçekleşecek emzirmenin süt akrabalığını tesis edeceğini söylerken²⁹, mâlikîler, yukarıda geçen “süt akrabalığı ancak açıklıktan dolayı emmekle meydana gelir” hadisine dayanarak, ayette belirlenen iki tam yıllık süreye, bebeğin beslenme ihtiyacı doğrultusunda birkaç ay daha eklenebileceğini belirtmişlerdir³⁰.

Bütün bu görüşlerin yanında bazı sahâbe ve tâbiîn fakihleri ile zâhirî hukukçular, hem süt akrabalığı sebebiyle evlenme yasağını düzenleyen ayetteki mutlak ifade tarzından, hem de Hz.Peygamber’in (s.a.), sadece Ebu

²¹ bkz. 4 Nisan ve 8 Mayıs 1926 tarihli Resmî Gazete’ler; Feyzioğlu, *Aile Hukuku Dersleri*, s. 98. Ayrıca bkz. Fındıkoğlu Z.Fahri, *İctimaiyat, Hukuk Sosyolojisi*, (İstanbul 1958), 3/181

²² Şâfiî, *el-Üm*,5/47-49; Cassâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 1/560; Serahsî, *el-Mebsût*, 5/136; Gazzâlî, *el-Vasît*, 6/182; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/142; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 2/107; Merdâvî, *el-İnsâf*, 9/333; Hillî, *Şerâiu’l-İslam*, 3/227

²³ el-Bakara2/233

²⁴ Lokmân 31/14

²⁵ “...Annesinin onu taşıması ve süttten kesilmesi otuz ayı bulur” (el-Ahkâf 46/15) ayeti ile yukarıdaki iki ayetin beraberce değerlendirilmesine de dikkat çeken bu çoğunluk, ayetlerarası ilişki-den hareketle en az hamilelik süresinin 6 ay, süt emme süresinin ise 24 ay olacağı sonucuna ulaşmıştır.

²⁶ Buhârî, “Şehâdât” 7; “Nikah” 21; Müslim, “Radâ”32; Nesâî, “Nikah”51; Dârimî, “Nikah”52

²⁷ Tirmizî, “Radâ” 5; Muvatta, “Radâ”6,11,14-15

²⁸ el-Ahkâf 46/15

²⁹ Cassâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, 1/560; a.mlf., *Muhtasarı ihtilâfi’l-ulemâ*, 2/314; Serahsî, *el-Mebsût*, 5/136; Zemaşerî, *Ruûsü’l-mesâil*, s. 444

³⁰ Mâlik, *el-Müdevenetü’l-kübrâ*, 2/407; İbn Rüşd el-Ced, *el-Mukaddemât ve’l-mümehhedât*, 1/493; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 2/31. krş. İbn Abdilber, *el-Kâfi*, 1/242

Huzeyfe'nin azatlısı olan Sâlim hakkındaki özel uygulamasından³¹ hareketle süt akrabalığının oluşması için herhangi bir yaş sınırlamasının olmadığını iddia etmişlerdir³².

Emzirme süresini belirleyen ayet ve hadislerdeki açık ifadelerin yanısıra yaratılış gerçeğinin insan sütüne yüklediği anlam ve sütün bebekliğin ilk dönemlerinde biyo-fizyolojik gelişimdeki rolü dikkate alındığında, çoğunluğun görüşünün daha isabetli olduğu ortaya çıkacaktır.

Süt akrabalığının meydana gelebilmesi için, emilen süt miktarı da önem taşımaktadır. Kur'ân'ın miktarla ilgili herhangi bir açıklama yapmamış olmasını ve konuyla ilgili bazı hadislerdeki mutlak ifade tarzını gerekçe gösteren kimi sahabî ve tâbiilerle birlikte hanefiler ve mâlikîler, miktarın önemli olmadığını, bir defa emmenin bile süt hısımlığının kurulmasında yeterli olacağını söylemişlerdir³³. Hatta Leys b. Sa'd (v.175/791), yanlış olarak, bu yönde bir icmadan bile bahsetmiştir.³⁴

Ancak konuyla doğrudan ilgili olarak Hz.Peygamber'den (s.a.) yapılan nas derecesindeki şu sahih rivayet, bir veya iki emmenin yeterli olmayacağını açık bir biçimde ortaya koymaktadır: “Bebeğin bir veya iki kere süt emmesi, süt akrabalığı/haramlık sebebi olmaz”³⁵.

Süt akrabalığı, daha önce de belirtildiği üzere emilen sütün, emende meydana getireceği biyo-fizyolojik etkiden, bir başka ifadeyle doğum sonrası (postnatal) dönemde sütün et-kemik oluşumundaki etkin rolünden kaynaklandığı için, emilen sütün bu oluşumu sağlayacak nicelikte olması gerekecektir. Sadece bir-iki emmeyle, emen ile emziren arasında parça-bütün (ba'ziyyet, cüz'iyet) ilişkisinin oluşmayacağı³⁶ ortadadır.³⁷ Dolayısıyla akrabalık tesisi için, bu oluşumu sağlayacak belirli nitelikte bir emme ve bu niteliğin de bir alt sınırının tesbit edilmesi zorunludur. İşte bu noktada Hz.Âişe'nin (r.a.) rivayet ettiği

³¹ Buhârî, “Nikah” 15; Müslim, “Radâ” 26; “Nikah” 36; Ebu Davud, “Nikah”9; Nesâî, “Nikah” 53; İbn Mâce, “Nikah”36; Müsned, 6/39

³² İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/210; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/141 vd.; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/30-31; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, 6/857-858

³³ Mâlik, *el-Müdevenetü'l-kübrâ*, 2/405; İbn Rüşd el-Ced, *el-Mukaddemât ve'l-mümehhedât*, 1/494; İbn Abdilber, *el-Kâfi*, 1/242; Serahsî, *el-Mebsût*, 5/134; Zemahşerî, *Ruûsü'l-mesâil*, s. 443; Kâsânî, *Bedâi'us-sanâi'*, 4/7; bkz. Şâfiî, *el-Üm*, 5/44-45; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/196; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/29-30; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/137-138; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, 6/855

³⁴ Cassâs, *Muhtasarü ihtilâfi'l-ulemâ*, 2/314

³⁵ Müslim, “Radâ”17,20,23; Ebu Davud, “Nikah”10; Tirmizî, “Radâ”3; Nesâî, “Nikah”51; İbn Mâce, “Nikah”35; Dârimî, “Nikah”49; Müsned,4/4

³⁶ Bunun içindir ki, câferîler, akrabalık tesisi için birbirini takip eden 15 ayrı tam emme ya da bebeğin 24 saatlik süt ihtiyacı miktarınca bir emmeyi şart görmüşlerdir. Bkz. Hillî, *Şerâiu'l-İslam*, 3/226. Erken dönem Fâtımî hukukçusu Ebu Hanîfe et-Temîmî (v. 363/974) ise tek emmeyi yeterli saymaktadır. Bkz. *Deâimu'l-İslam*, 2/238

³⁷ krs. Temîmî, *Deâimu'l-İslam*, 2/238-239; Zemahşerî, *Ruûsü'l-mesâil*, s. 443

“Bilinen ayrı ayrı beş emzirme evlenme yasağı doğurur”³⁸ ile “Ebu Huzeyfe’nin eşi, süt akrabalığının tesisi için Hz.Peygamber’in emri üzerine Salim’e beş defa süt verdi”³⁹ hadisleri, bu alt sınırı tesbit etmiş ve süt akrabalığının kurulabilmesi için en az beş ayrı ve dolayısıyla besleyici emzirmenin gerekli olduğunu beyan etmiştir.

4.Süt Akrabalığının Hukukî Sonuçları

Bu akrabalık türü, öncelikle emen ile emziren ve o emzirenin belli derecedeki yakınları arasında mutlak ve sürekli bir evlilik engeli doğurur. Kur’ân, “...Sizi emziren süt anneleriniz ve süt kız kardeşlerinizle evlenmek size haram kılındı”⁴⁰ ayeti ile bu çerçeveye görünürde iki kişiyi almışken⁴¹, Hz.Peygamber (s.a.) kendisine verilen beyan görevi doğrultusunda şu genel ilkeyi belirlemiştir: “Sütten dolayı evlenilmesi yasak olanlar, kan bağı sebebiyle yasak olanların aynıdır”⁴²: Dolayısıyla bir kimse, kan/soy akrabalığı sebebiyle kimlerle evlenemiyorsa, aynı seviyedeki süt akrabalarıyla da evlenemez.

Süt hısımlığının evlenme engeli teşkil etmesindeki ölçü ve sınırları belirleyen bu naslar ışığında şu kimselerle evlenilemez:⁴³

- a. Süt yönünden üst soy (usûl): Süt anne, süt baba⁴⁴, süt nine ve daha yukarısı
- b. Süt yönünden alt soy (furû): Süt kızı, süt oğlu ve bunların daha aşağısı
- c. Süt anne-babanın kan veya süt yoluyla olan furû

³⁸ Yakın lafızlarla bkz. Müslim, “Radâ”24-25; Ebu Davud, “Nikah”10; Tirmizî, “Radâ”3; Nesâî, “Nikah”51; Dârimî, “Nikah”49; Muvatta, “Radâ”18

³⁹ Ebu Davud, “Nikah”9,10; Muvatta, “Radâ”13,18; Müsned, 6/201,255

⁴⁰ en-Nisâ 4/23

⁴¹ Doğumdan kaynaklanan anne ve kız kardeş ifadelerinin, bu ayette aynen süt ilişkisi için de kullanılması, süt akrabalığı dolayısıyla evlenilemeyecek olanların çerçevesinin, nesep akrabalarıyla aynı mahiyette olduğunu göstermektedir ki bu üslup, Kur’ân’ın söz dizimindeki harikula-delîği ve i’câzının bir yansımasıdır.

⁴² Buhârî, “Şehâdât”7; “Nikah”20,27; Müslim, “Radâ”1-2,9; Ebu Davud, “Nikah”6; Tirmizî, “Radâ”1; İbn Mâce, “Nikah”34; Muvatta, “Radâ”1; Müsned,1/275

⁴³ Mâlik, *el-Müdevenetü’l-kübra*,2/409-410; Şâfiî, *el-Üm*,5/37 vd.; İbn Hazm, *el-Muhallâ*,10/177-178; İbn Rüşd el-Ced, *el-Mukaddemât ve’l-mümehhedât*, 1/400-402; Gazzâlî, *el-Vasît*, 6/186-187; Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi’*, 4/2-4; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/141-144; Nevevî, *Ravdatü’t-tâlibîn*, 6/428-432; İbn Cüzey, *el-Kavânînu’l-fıkhiyye*, s. 137-138; Merdâvî, *el-İnsâf*, 9/329; Temîmî, *Deâimu’l-İslam*, 2/237-238; Hillî, *Şerâiu’l-İslam*, 3/228-229; Şevkânî, *Neylü’l-evtâr*, 6/863-865

⁴⁴ Süt annenin bu sütü, kocasıyla girdiği cinsel ilişki sonucunda oluştuğu için, süt emen çocuk ile süt veren kadının kocası arasında dolaylı bir bağ kurulmaktadır. Bu bağdan ve konuyla doğrudan ilgili bir hadisten (bkz. Buhârî, “Nikah”, 117; Müslim, “Radâ” 7; Tirmizî, “Radâ” 2; Ebu Davud, “Nikah” 7; Muvatta, “Radâ” 2) dolayı çoğunluk İslam hukukçuları (farklı düşününler için bkz. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/178-180), “*lebenü’l-fahl*” terimiyle süt babalığı kurumunu ele almışlar ve tıpkı süt annede olduğu gibi, süt baba ve onun belli derecedeki yakınları ile emen çocuk arasında evliliği engelleyici bir akrabalık tesis etmişlerdir. Ayrıntı için bkz. Cassâs, *Muhtasarı ihtilâfi’l-ulemâ*, 2/318-320; İbn Abdilber, *el-Kâfi*, 1/243; Gazzâlî, *el-Vasît*, 6/188-190; Dağcı, “*İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri*”, s. 215-222

d. Süt dede-ninenin birinci dereceden furûu, yani sadece çocukları: Süt teyze, hala, amca ve dayı

e. Eşinin süt usûlü: Eşinin süt anne ve ninesi

f. Eşinin daha önceki bir evliliği sırasında emzirdiği süt çocukları

g. Süt usûlünün eşi: Süt anne-babanın eşleri

h. Süt furûunun eşi. Süt çocuğu veya süt torununun eşleri.

Hanefiler, bu sayılan süt akrabalarından şu iki sınıfı istisna etmişlerdir:

a. Süt kardeşin asıl annesi ve asıl kardeşi

b. Süt oğul veya kızın asıl kardeşi⁴⁵.

Evlenmeleri yasak olan bu kişiler, her nasılsa evlenmişlerse, süt akrabalığının varlığının tesbiti anından itibaren derhal ayrılırlar; evli kalmaya direnirlerse kamu otoritesi onları ayırır. Akrabalığın tesbiti ise, ya tarafların ikrar ve itirafıyla ya da emzirme olayını görüp bilenlerin tanıklıklarıyla gerçekleşir⁴⁶. Tanıklık nisabında hanefiler, diğer bütün adlî-mâlî konularda olduğu gibi iki erkek veya bir erkek iki kadın şartını koşarken; şâfiîler dört erişkin güvenilir kadını, mâlikîler -iddialarının nikahtan önce şüvû bulması şartıyla- iki güvenilir kadın şahidi yeterli saymışlardır. Câferîler, hanbelîler ve zâhirîler ise, cinsiyet farkı olmaksızın güvenilir tek bir tanıkla bile bu akrabalık türünün sübut bulacağını söylemişlerdir.⁴⁷

Süt akrabalığının tesisinde, gerek emilen miktar ve gerek emme zamanı ile ilgili olsun ortaya çıkabilecek şüpheler ve kesinlik taşımayan bulgu-bilgiler dikkate alınmaz. Çünkü bu konuda asıl olan ilke, ademü't-tahrîm yani haramlığın söz konusu olmayışıdır.⁴⁸

Bir evlilik engeli sayılması ve dolayısıyla bakmak, yalnız/halvet kalmak gibi belli mahremiyetler dışında, soy akrabalığında söz konusu olabilecek karşılıklı hak ve sorumluluklar, süt akrabalığında doğmaz. Söz gelimi, süt akrabalar arasında nesep ilişkisi, nafaka sorumluluğu, mirasçılık ve velâyet gibi ilişkilerle, lehte tanıklığın reddi gibi mahrumiyetler ve ceza hukuku alanında cârî olan

⁴⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/137; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/223-224; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 4/4; ayrıca bkz. Çeker, "Süt Akrabalığı", s.71

⁴⁶ Mâlik, *el-Müdevenetü'l-kübra*, 2/411; Şâfiî, *el-Üm*, 5/55-56; Serahsî, *el-Mebsût*, 5/137-138; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 4/14; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/152-155; İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-fıkhiyye*, s.138; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, 6/864-865

⁴⁷ Mâlik, *el-Müdevenetü'l-kübrâ*, 2/411; Şâfiî, *el-Üm*, 5/55; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 8/487-488; Serahsî, *el-Mebsût*, 5/137-138; Gazzâlî, *el-Vasît*, 6/198; Merğînânî, *el-Hidâye*, 1/226; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/152; Nevevî, *Ravdatü't-tâlibîn*, 6/444; Merdâvî, *el-İnsâf*, 9/348; Hillî, *Şerâiu'l-İslam*, 3/231; İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-fıkhiyye*, s. 138

⁴⁸ Gazzâlî, *el-Vasît*, 6/183; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/134, 138; Nevevî, *Ravdatü't-tâlibîn*, 6/424; Merdâvî, *el-İnsâf*, 9/348, 349

kimi hafifletici hükümler söz konusu olmaz⁴⁹. Fakat karşılıklı sevgi, *sıla* denen ziyaretleşme, hem bir akrabalık hem de bir insanlık görevi olarak mevcuttur⁵⁰.

5.Süt Bankaları

Buraya kadar ele alınan konuların yanında süt akrabalığı ile ilgili olarak günümüzde bir de anne sütü bankaları ve buralardan alınan sütlerin akrabalık tesisindeki rolü gündeme gelmektedir.

Çağdaş yöntemlerle ve bilimsel ilkelere uygun olarak üretilmiş en gelişmiş endüstri sütlerinin bile, insan sütünün çok yönlü niteliklerine sahip olmayışı sebebiyle gelişmiş ülkelerde anne sütüne dönüş başlamış⁵¹, bunun için farklı annelerden alınan sütlerin karma bileşiminin yapıldığı süt bankaları da özellikle 1970’li yıllarda devreye sokulmuştur⁵².

Klasik İslam hukuku doktrininde yer alan kimi çözümlmelerden hareket eden bazı çağdaş alimler, süt bankalarından alınan sütlerin herhangi bir akrabalık ilişkisine sebep olamayacağını belirtmişlerdir⁵³. Bir süt anneliğinden bahsedebilmek için, sütün hangi yolla olursa olsun mideye ulaşmasının değil, Kur’ân’da *radâ*’ ve *irdâ*’ kelimeleriyle açıklandığı gibi bizzat kucağa alıp emzirmenin şart olduğunu ileri süren İbn Hazm (v.456/1064)⁵⁴ ile, emziren veya emenin kimliğindeki ya da emzirme sayısındaki belirsizliğin süt akrabalığının kurulmasına engel olacağını belirten Gazzâlî (505/1111), İbn Kudâme (v.620/1223) ve Nevevî (v.676/1277)⁵⁵, bu görüşün klasik dayanaklarını oluşturmaktadır. Ayrıca ateşte pişirilmiş veya başka maddeler karıştırılmış insan sütlerinin, akrabalık doğurmayacağı yönündeki hanefî icthadı da⁵⁶, bankaya girecek sütlerin ısıtılıp soğutulularak pastörize edilmesinden dolayı, aynı kişilerce başka bir dayanak olarak ileri sürülmektedir.

Fakat Hz.Peygamber’in (s.a.) bazı beyanlarından anlaşıldığı üzere⁵⁷ sütün, insan biyosundaki yapıcı ve geliştirici etkisi ve evlenmeyi haram kılacak akrabalık ilişkisinin de esasen bu etkiden kaynaklandığı gerçeği dikkate alınırca söz konusu yaklaşımlar ihtiyatla karşılanmalıdır. Kaldı ki, klasik İslam hukuk doktrininde hakim olan görüş de, bir çok anneden alınarak karışım haline getirilmiş sütlerin kullanılması halinde, karışımında sütü olan her bir anne ile o karı-

⁴⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/137; Nevevî, *Ravdatu’t-tâlibîn*, 6/418-419

⁵⁰ bkz. Ebu Davud, “*Nikah*” 11; Tirmizî, “*Radâ*” 6; Nesâî, “*Nikah*” 56; Dârimî, “*Nikah*” 50; Müsned, 3/450

⁵¹ Neyzi-Koç, *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları*, 1/234

⁵² Bâr, “*Bunûku’l-halib*”, s. 391-392. Türkiye’de de 1982 yılında Hacettepe Çocuk Hastanesi bünyesinde bir süt bankası kurulmuştur; bkz. Özsoylu, *Pediatride Yenilikler*, s. 31

⁵³ Aralarında Mustafa ez-Zerkâ, Yusuf el-Karadâvî, Ali et-Teshîrî’nin de bulunduğu bu fakihlerin görüşleri için bkz. “*Bunûku’l-halib*”, s. 414-423

⁵⁴ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/185

⁵⁵ Gazzâlî, *el-Vasît*, 6/183; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/138; Nevevî, *Ravdatu’t-tâlibîn*, 6/424

⁵⁶ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/145; ayrıca bkz. Mâlik, *el-Müdevenetü’l-kübrâ*, 2/415

⁵⁷ Ebu Davud, “*Nikah*” 8; Tirmizî, “*Radâ*” 5; İbn Mâce, “*Nikah*” 37; Muvatta, “*Radâ*” 11; Müsned, 1/432

şımdan yukarıda geçen şartlar gereğince beslenen her bir bebek arasında akra-balığın kurulacağı yönündedir.⁵⁸

İslam Konferansı Örgütü bünyesinde çalışmalarını sürdüren *Mecmeu'l-Fıkhî'l-İslamî /İslam Fıkıh Akademisi* de konuyla ilgili olarak şu kararları almıştır:

“Nesep bağı sebebiyle söz konusu olan yasakların süt emme yoluyla da aynen geçerli olacağında müslümanlar görüş birliği içindedir. Dinin genel ve nihaî amaçlarından biri de nesebin korunmasıdır. Süt bankaları bu noktada karışıklık meydana getirmekte ve kuşku doğurmaktadır. Kaldı ki, İslam dünyasında ihtiyaçların doğal yollardan karşılanması potansiyeli mevcut olduğundan böyle kurumlara ihtiyaç da yoktur. Bu gerekçelere istinaden Akademi

a. İslam dünyasında anne sütü bankalarının kurulmasının engellenmesini,

b. Bu bankalarda biriken karma sütlerin de haramlık hükmü doğuracağını karar altına almıştır.”⁵⁹

Esasen, endüstriyel süt alanında kaydedilen gelişmeler, süt bankalarının maliyetlerindeki yükseklikler, sütlerini bedelli ya da gönüllü olarak bu bankalara verecek annelerin sayısındaki yetersizlikler, bankalardaki sütlerin hijyen ve sterilizasyonundaki aksaklıklar ve benzeri bir çok etken dolayısıyla süt bankaları eski cazibesini yitirmiş ve kendilerine ihtiyaç hissedilmez hale gelmiştir.

BİBLİYOGRAFYA*

Anderson G.H., “*Human Milk Feeding*”, *Pediatr Clin. North America*, 32 (1985), s. 275-288

Aydın Mehmet Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 1999

Bâr Muhammed Ali, “*Bunûku'l-halîb*”, *Mecelletü Mecma'ı'l-Fıkhî'l-İslamî*, ed-Devratü's-sâniye, sy.2/1(1407/1986), s.391-406

Behrman R.-Kliegman R., *Nelson Essentials of Pediatrics*, Philadelphia 1990

“*Bunûku'l-halîb*”, *Mecelletü Mecma'ı'l-Fıkhî'l-İslamî*, ed-Devratü's-sâniye, sy.2/1 (1407/1986), s.414-423

Buttle N.F.ve diğerleri, “*Human Milk Intake and Growth*”, *J.Pediatr* 104 (1984), s. 187-195

⁵⁸ Şâfiî, *el-Üm*,5/49; Serahsî, *el-Mebsût*, 5/140; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 4/9; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/140; Nevevî, *Ravdatu't-tâlibîn*,6/420-421; İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-fıkhîyye*, s. 138

⁵⁹ Karar metni için bkz. *Mecelletü Mecma'ı'l-Fıkhî'l-İslamî*, ed-devratü's-sâniye, sy.2/1 (1407/1986), s. 424-425

* Concordance'a uyumlu baskıları kullanıldığı için *el-Kütübü't-tis'a*'ya burada yer verilmemiştir

- Cassâs (v. 370/980), *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Beyrut 1414/1993
 _____, *Muhtasarı ihtilâfi'l-ulemâ*, Beyrut 1417
 Cin Halil, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Konya 1988
 Çeker Orhan, "Süt Akrabalığı", *İlim ve Sanat*, sy. 31 (1992), s. 65-72
 Dağcı Şamil, "İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri", *AÜİFD.*, c.39 (1999), s. 175-237
 Doğruyol Hasan, *Çocuklarda Parenteral Beslenme*, İstanbul 1994
 Feyzioğlu F.N., *Aile Hukuku Dersleri*, İstanbul 1971
 Gazzâlî (v.505/1111), *el-Vasît*, Kahire 1417
Hacettepe Pediatri Notları, Samsun 1992
 Hillî Muhakkık (v.676/1277), *Şerâiu'l-İslam fî mesâili'l-halâl ve'l-haram*, yy., ty., Müessesetü Matbûâtî İsmailiyyûn
Hukuk-ı Aile Kararnamesi, İstanbul 1918
 İbn Abdilber (v.463/1070), *el-Kâfi*, Beyrut 1407
 İbn Cüzey (v.741/1341), *el-Kavânînu'l-fıkhiyye*, Beyrut Dâru'l-Fikr
 İbn Hazm (v.450/1063), *el-Muhallâ*, Beyrut 1408/1988
 İbn Kudâme (v.620/1223), *el-Muğnî*, Beyrut 1405/1985
 İbn Rüşd el-Ced (v.520/1126), *el-Mukaddemât ve'l-Mümeħhedât*, Beyrut 1408/1988
 İbn Rüşd el-Hafid (v.595/1199), *Bidâyetü'l-müctehid*, İstanbul 1985
 İbnü'l-Arabî (v.543/1147), *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Beyrut 1408/1988
 İbnü'l-Fâris (v.395/1004), *Mu'cemu makâyisi'l-luğa*, Beyrut 1415/1994
 Karadâvî Yusuf, "Bunûku'l-halîb", *Mecelletü Mecma'ı'l-Fıkhi'l-İslamî*, ed-Devratü's-sâniye, sy.2/1 (1407/1986), s.385-390
 Kâsânî (v.587/1191), *Bedâi'us-sanâi'*, Beyrut 1406/1986
 Kennel W.F., "Eski Musevî Ailesi", (çev.H.Ş.Yasdıman) *DEÜİFD.* C.9 (1995), s.475-501.
 Kurtubî (v.671/1272), *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*, Beyrut 1413/1993
 Küçüködük Şükrü, *Yenidoğan ve Hastalıkları*, Ankara 1994
 Mâlik (v.179/795), *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, Beyrut Dâru Sâdır
Mecelletü Mecma'ı'l-Fıkhi'l-İslamî, ed-Devratü's-sâniye, sy.2/1 (1407/1986), Cidde, s. 424-425

- Merdâvî (v.885/1480), *el-İnsâf fî beyani'r-râcih mine'l-hilâf*, Beyrut ty. Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî
- Merğînânî (v.593/1197), *el-Hidâye*, İstanbul1986
- Nesefî Necmeddîn (v.537/1142), *Tilbetü't-talebe*, Beyrut 1406/1986
- Nevevî (v.676/1278), *Ravdatü't-tâlibîn*, Beyrut 1412/1992
- Neyzi Olcay-Koç Leyla (ed.), *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları*, İstanbul 1983
- Onat Teoman (ed.), *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları*, İstanbul 1996
- Özgür Sabiha-Özgür Tuğrul, *Sosyal Pediatri*, İzmir 1968
- Özsoylu Şinasi, "Anne Sütünün Üstünlükleri", H.Ü.Katkı Pediatri Dergisi c.8, sy.1 (1987), s.3-11
- Özsoylu Şinasi, *Pediatride Yenilikler*, Ankara 1983
- Pentatequue Avec Rachı*, yayınlayan: M.J. Bloch ve diğerleri, Paris 1991
- Rağıb el-İsfehânî (v. 502/1108), *el-Müfradât fî garîbi'l-Kur'ân*, İstanbul 1986
- Serahsî (v.483/1090), *el-Mebsût*, İstanbul 1983
- Şafak Ali, "İslamda Evlenilmesi Yasaklananlar Yakın Akraba Evlilikleri ve Sakat Doğan Çocuklar", Diyanet Dergisi c. 22, sy.4 (1986), s. 16-29
- Şâfiî (v.204/819), *Ahkâmu'l-Kur'ân*, Beyrut 1410/1990
- _____, *el-Üm*, Beyrut 1413/1993
- Şevkânî (v.1255/1834), *Neylü'l-evtâr*, Beyrut 1419/1998
- Temîmî Ebu Hanîfe Nu'mân (v. 363/974), *Deâimu'l-İslam ve zikru'l-halâl ve'l-haram ve'l-kadâyâ ve'l-ahkâm an ehl-i beyti Rasulillah aleyhi ve aleyhim efdalü's-selam*, Kahire 1960
- Tevrat, (Kitab-ı Mukaddes: Tevrat ve İncil), İstanbul 1988
- Türk Medeni Kanunu*, www.adalet.gov.tr
- Zemahşerî (v.538/1143), *Esâsü'l-belâğa*, Kahire 1960
- _____, *Ruûsü'l-mesâil*, Beyrut 1987
- Ziai Mohsen(ed.), *Pediatrics*, USA. 1990

